

1 Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu

V nepravidelnosti věkové struktury České republiky se odráží demografický vývoj v posledních zhruba sto letech, věkové složení je tak výsledkem populačního klimatu v různých obdobích a řádu vymírání jednotlivých generací. Nárůst hodnoty průměrného věku, věkového mediánu i indexu stáří svědčí o pokračujícím stárnutí populace.

Přestože se počet narozených dětí meziročně mírně snížil, přibýlo v populaci ČR osob mladších 15 let. Dětská složka populace se meziročně zvětšila o 19,1 tisíce, na konci roku 2012 byla její velikost 1,560 milionu. Relativní zastoupení osob mladších 15 let v populaci se mírně zvýšilo, a to z 14,7 % v roce 2011 na 14,8 % v roce následujícím. Za nárůstem dětské složky populace stojí zejména přesun generace narozených v roce 1997 z dětské složky populace do složky produktivní. Tato generace, které na konci roku bylo 15 let a v níž na konci roku 2012 žilo 90,8 tisíc osob, byla v dětské složce populace nahrazena generací narozených v roce 2012, kterých na konci roku 2012 žilo v ČR 108,7 tisíce.

Snížování počtu obyvatel ve věku 15–64 let pokračovalo již čtvrtým rokem, když v průběhu roku 2012 ubylo 74,6 tisíce osob v produktivním věku. Tento úbytek nebyl ale tak výrazný jako v roce 2011, kdy se počet 15–64letých snížil o 116,0 tisíce osob. V relativním vyjádření zaznamenalo zastoupení osob v produktivním věku v roce 2012 úbytek o 0,8 procentního bodu na 68,4 %. Část úbytku v této věkové skupině lze vysvětlit skutečností, že tuto kategorii opustila početně silná generace narozených v roce 1947, z níž bylo na konci roku 2012 naživu téměř 150 tisíc osob, a nahradila ji generace o padesát let mladší, jejíž velikost byla k témuž okamžiku o 59 tisíc osob menší.

Věková skupina osob 65letých a starších na konci roku 2012 čítala 1,768 milionu osob, byla tedy o 66,2 tisíce osob početnější než na konci roku 2011. Pozvolné zvyšování zastoupení seniorů v populaci lze pozorovat již od poloviny 80. let 20. století, v roce 2012 dosáhl jejich podíl 16,8 %. V rámci věkové kategorie 65 a více let byl největší meziroční relativní přírůstek zaznamenán u osob 65–74letých, jejichž počet se zvýšil o 6,2 %, čímž překročil hranici 1 milionu, a dosáhl 1,060 milionu osob.

Tab. 1.1 Věkové složení obyvatelstva, 1992–2012 (k 31. 12.)

	1992	2002	2008	2009	2010	2011	2012
Počet obyvatel (v tis.)	10 326	10 203	10 468	10 507	10 533	10 505	10 516
v tom ve věku: 0–14	2 065	1 590	1 480	1 494	1 518	1 541	1 560
15–64	6 933	7 196	7 431	7 414	7 379	7 263	7 188
65+	1 328	1 418	1 556	1 599	1 636	1 701	1 768
v tom: 65–74	842	819	869	905	936	998	1060
75–84	395	501	550	548	545	542	540
85+	91	98	137	146	155	161	168
Podíl věkové skupiny (%)							
0–14	20,0	15,6	14,1	14,2	14,4	14,7	14,8
15–64	67,1	70,5	71,0	70,6	70,1	69,1	68,4
65+	12,9	13,9	14,9	15,2	15,5	16,2	16,8
Syntetické ukazatele							
Index stáří ¹⁾	64,3	89,2	105,1	107,0	107,8	110,4	113,3
Index ekonomické závislosti A ²⁾	48,9	41,8	40,9	41,7	42,7	44,6	46,3
Index ekonomické závislosti B ³⁾	71,5	56,2	54,1	54,6	55,0	56,3	57,5
Průměrný věk - celkem	36,6	39,3	40,5	40,6	40,8	41,1	41,3
- muži	34,9	37,7	38,9	39,1	39,3	39,6	39,8
- ženy	38,3	40,8	42,0	42,1	42,3	42,5	42,7
Věkový medián	35,8	38,2	39,2	39,4	39,6	40,1	40,4

¹⁾ Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0–14 let.

²⁾ Počet osob ve věku 0–14 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15–64 let.

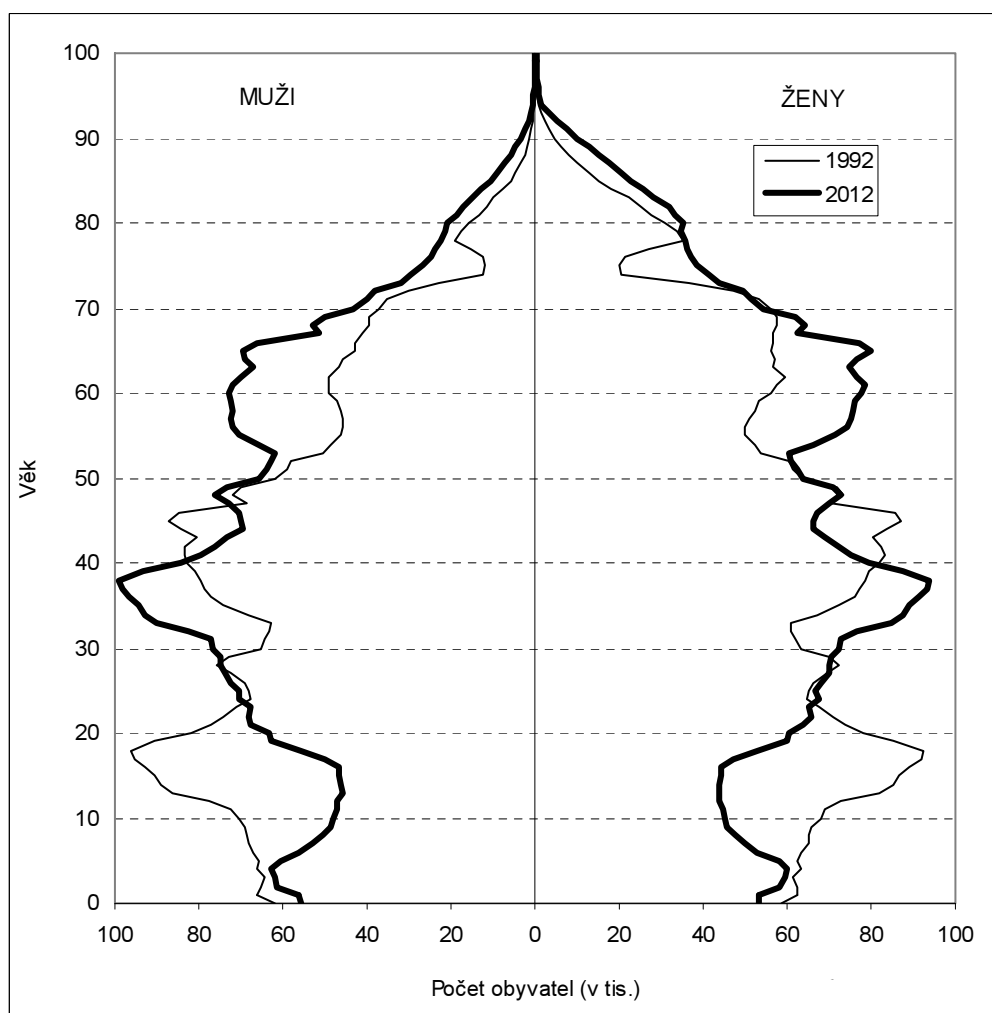
³⁾ Počet osob ve věku 0–19 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 20–64 let.

Ve srovnání s rokem 1992 se výrazně změnil zejména počet a zastoupení osob mladších 15 let, kterých bylo v roce 2012 o téměř 0,5 milionu méně, což v celkové populaci představovalo úbytek o více než 5 procentních bodů. Osob starších 65 let naopak v populaci přibýlo, a to 439 tisíc, a jejich podíl na celkové populaci se zvýšil o 4 procentní body.

Hodnoty syntetických ukazatelů věkového složení populace ČR se oproti roku 2011 zvýšily. Průměrný věk obyvatel se zvýšil o 0,2 roku na 41,3 roku. U mužů a u žen došlo shodně k navýšení průměrného věku o 0,2 roku, a to na 39,8 roku u mužů a 42,7 roku u žen. Zvýšení hodnoty věkového mediánu bylo o něco výraznější, a sice o 0,3 roku. Na konci roku 2012 byla polovina populace ČR mladší než 40,4 roku a polovina byla starší 40,4 roku. Hodnota věkového mediánu za posledních dvacet let vzrostla více než hodnota průměrného věku. V roce 1992 byl průměrný věk v populaci 36,6 roku, tj. o 4,7 roku méně než tomu bylo v roce 2012, mediánový věk byl v roce 1992 dokonce o 5,6 roku nižší (35,8 roku) než tomu bylo v roce 2012.

Index stáří, což je počet osob 65letých a starších připadajících na 100 dětí ve věku 0–14 let, se zvyšuje už od poloviny 80. let 20. století. Nárůst pokračoval i uplynulém roce, kdy k 31. 12. 2012 připadlo na 100 dětí mladších 15 let více než 113 osob 65 a víceletých. Index závislosti, tedy poměr počtu osob ve věku ekonomicky aktivním, jenž je vymezen věkem 15–64, resp. 20–64 let, a věku ekonomicky neaktivním, klesal od počátku 90. let 20. století, kdy na 100 osob ve věku 20–64 připadalo 72 osob ve věku ekonomicky neaktivním. Svého minima dosáhl index ekonomické závislosti v roce 2007, kdy na 100 aktivních připadalo 54 neaktivních. Od roku 2008 se však vzájemný poměr počtu osob ve věku ekonomicky aktivním a neaktivním mírně zhoršuje a v roce 2012 připadlo na 100 osob ve věku 20–64 let 57 osob mladších 20 let nebo starších 65 let.

Obr. 1.1 Věková struktura obyvatelstva, 1992 a 2012 (k 31. 12.)

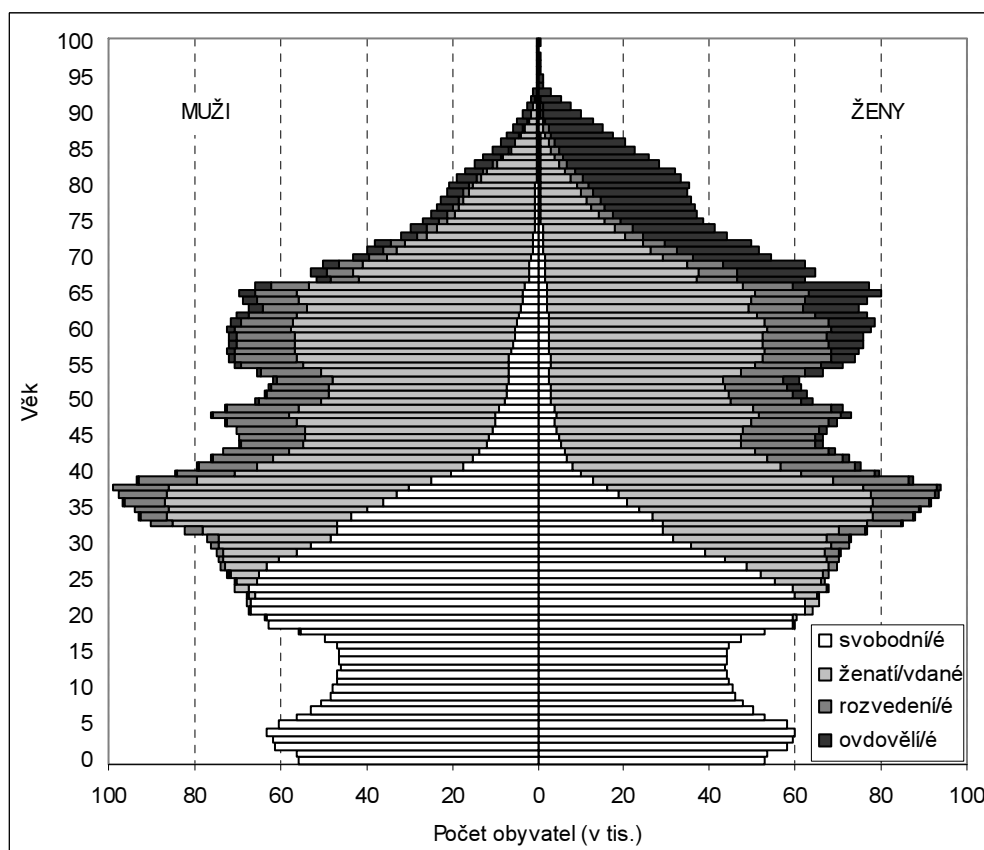
Rozdělení populace podle věku a rodinného stavu je ovlivněno všemi demografickými procesy. Porodnost určuje počáteční velikost generace, úmrtnost a emigrace tuto generaci redukuje a imigrace způsobuje její nárůst. Rozložení osob v daném věku do jednotlivých rodinných stavů kromě sňatečnosti a rozvodovosti ovlivňuje i úmrtnost a to rozdílným způsobem u mužů a u žen.

Zastoupení osob různých rodinných stavů se v populaci České republiky mění dlouhodobě. Promítá se zde především snížení intenzity sňatečnosti, ale i klesající intenzita úmrtnosti a stále vysoká úroveň rozvodovosti. Zastoupení svobodných osob v populaci se od počátku 90. let 20. století zvyšuje, podíl osob

žijících v manželství klesá. Na konci roku 2012 podíl svobodných (de iure) osob v populaci starších 15 let poprvé přesáhl hranici 30 %, a dosáhl 30,2 %. Ve srovnání s rokem 1992 to představovalo nárůst o 9,1 procentního bodu a oproti roku 2002 to bylo o 4 procentní body více. Mezi osobami ve věku 15 a více let jich již třetím rokem žije méně než polovina v manželství – na konci roku 2012 to bylo 48,8 %, v roce 2002 činil tento podíl 54,8 % a v roce 1992 to bylo 61,7 %. Také podíl ovdovělých se za posledních 20 let snížil, a sice z 9,9 % v roce 1992 na 8,5 % v roce 2012. Naopak zastoupení rozvedených se ve sledovaném období zvýšilo, když v roce 1992 představovali rozvedení 7,3 % a v roce 2012 už 12,5 % všech osob starších 15 let.

Rozdíly ve struktuře dle rodinného stavu mezi muži a ženami jsou dány především rozdíly v zastoupení svobodných a ovdovělých mezi osobami ve věku 15 a více let. Mezi ženami je zastoupení ovdovělých výrazně vyšší než mezi muži, a sice ovdovělých žen na konci roku 2012 bylo 13,7 %, ale mužů jen 2,9 %. Svobodné ženy na konci roku 2012 představovaly 25,2 % z žen starších 15 let, mezi 15letými a staršími muži bylo dosud neženatých 35,5 %. V obou případech to oproti roku 1992 znamenalo nárůst zhruba o 10 procentních bodů. Za posledních dvacet let klesl podíl ženatých mužů o více než 14 procentních bodů na 50,2 % populace mužů starších 15 let, zastoupení vdaných žen se mezi ženami staršími 15 let snížilo méně, a sice o necelých 12 procentních bodů na 47,4 %, je tak nižší než podíl ženatých mužů mezi muži. Zastoupení rozvedených je dlouhodobě zhruba o 2 procentní body vyšší u žen než u mužů, v roce 2012 byl tento podíl 11,4 % u mužů a 13,7 % u žen. V roce 1992 bylo mezi muži staršími 15 let 6,5 % rozvedených, mezi ženami to bylo 8,1 %. Zastoupení ovdovělých mužů a žen se během dvaceti let snížilo. U mužů se jednalo o pokles z 3,1 % v roce 1992 na 2,9 % v roce 2012, u žen došlo ve stejném období k poklesu z 16,1 % na 13,7 %.

Obr. 1.2 Struktura obyvatel podle věku a rodinného stavu k 31. 12. 2012

Odkládání vstupu do manželství a celkové snižování úrovně sňatečnosti je příčinou nárůstu podílu svobodných v mladších věkových skupinách. Na konci roku 2012 ve věku 20–24 let doposud nevstoupilo do manželství 98 mužů ze 100, oproti tomu v roce 1992 bylo v tomto věku stále svobodných 68 % mužů, ale v roce 2002 to bylo už 94 %. Zastoupení doposud svobodných žen ve věku 20–24 let se v roce 2012 příliš nelišilo od mužů, když žen bylo svobodných 94 %, ale v roce 1992 nebylo v této věkové skupině ani jednou provdáno pouze 39 %. Zatímco v roce 1992 byla více než polovina mužů ženatých již ve věku 25–29 let (66 % z 25–29letých mužů), v roce 2002 začali mezi muži v dané věkové skupině převažovat ženatí až ve věku 30–34 let (61 %) a v roce 2012 podíl ženatých mužů přesáhl polovinu mužů z dané věkové skupiny až ve věku 35–39 let, v níž už bylo 54 % mužů ženatých. Mezi ženami v roce 1992 převažovaly vdané již ve věku 20–24 let, kdy bylo v této věkové skupině vdáno 57 % žen. V roce 2002 byla více než polovina žen

vdaných až ve věku 25–29 let (54 %) a o 10 let později to bylo až ve věku 30–34 let, když v této věkové skupině bylo 53 % žen vdaných.

Tab. 1.2 Obyvatelstvo starší 15 let podle pohlaví a rodinného stavu (%), 1992–2012 (k 31. 12.)

	1992	2002	2008	2009	2010	2011	2012
Celkem - svobodní/é	21,1	26,2	29,2	29,6	29,9	30,0	30,2
- ženatí/vdané	61,7	54,8	51,0	50,5	49,9	49,2	48,8
- rozvedení/é	7,3	10,0	11,4	11,6	11,9	12,3	12,5
- ovdovělí/é	9,9	9,0	8,4	8,3	8,3	8,5	8,5
Muži - svobodní	25,9	31,3	34,3	34,7	35,0	35,2	35,5
- ženatí	64,5	56,7	52,6	52,1	51,5	50,7	50,2
- rozvedení	6,5	9,1	10,4	10,5	10,8	11,2	11,4
- ovdovělí	3,1	2,9	2,7	2,7	2,7	2,9	2,9
Ženy - svobodné	16,6	21,5	24,4	24,8	25,1	25,0	25,2
- vdané	59,2	52,9	49,5	49,0	48,5	47,8	47,4
- rozvedené	8,1	10,9	12,4	12,6	12,9	13,4	13,7
- ovdovělé	16,1	14,7	13,7	13,6	13,5	13,8	13,7

Tab. 1.3 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu (%), 1992–2012 (k 31. 12.)

Pohlaví a věk	Svobodní/é			Ženatí/vdané			Rozvedení/é			Ovdovělí/é		
	1992	2002	2012	1992	2002	2012	1992	2002	2012	1992	2002	2012
Muži: 15+	25,9	31,3	35,5	64,5	56,7	50,2	6,5	9,1	11,4	3,1	2,9	2,9
ve věkové skupině:15–19	98,6	99,9	99,9	1,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24	68,1	93,2	98,1	30,6	6,4	1,8	1,3	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0
25–29	28,6	60,7	84,7	66,4	35,5	14,1	4,9	3,8	1,2	0,1	0,0	0,0
30–34	15,9	28,2	57,0	76,6	61,5	38,0	7,5	10,3	4,9	0,1	0,1	0,1
35–39	11,3	16,0	34,1	78,6	69,5	54,3	9,8	14,3	11,4	0,3	0,2	0,2
40–44	8,5	12,0	20,5	79,7	71,9	60,5	11,3	15,7	18,7	0,5	0,4	0,3
45–49	6,5	9,6	14,1	81,3	73,3	62,6	11,3	16,3	22,6	1,0	0,8	0,7
50–54	5,5	7,2	11,2	83,2	76,0	65,9	9,6	15,2	21,8	1,7	1,6	1,1
55–59	4,7	5,3	8,6	84,5	79,2	69,5	7,8	12,8	19,7	3,0	2,7	2,2
60–64	4,2	4,3	6,2	83,9	81,7	73,8	6,5	9,6	16,1	5,4	4,4	3,9
65–69	4,1	3,6	4,3	81,3	81,8	76,9	5,2	7,0	12,4	9,4	7,6	6,4
70–74	3,9	3,3	3,3	77,0	78,7	77,8	4,5	5,5	8,8	14,6	12,5	10,1
75–79	3,5	3,2	2,7	68,7	72,1	75,1	3,6	4,4	6,1	24,2	20,3	16,1
80+	3,4	2,9	2,4	52,0	57,7	61,3	2,4	3,2	4,2	42,2	36,2	32,1
Ženy: 15+	16,6	21,5	25,2	59,2	52,9	47,4	8,1	10,9	13,7	16,1	14,7	13,7
ve věkové skupině:15–19	93,2	99,4	99,7	6,7	0,6	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20–24	39,3	81,9	93,9	57,5	17,0	5,7	3,1	1,1	0,4	0,1	0,0	0,0
25–29	11,7	38,9	69,0	80,4	54,1	28,0	7,5	6,8	3,0	0,4	0,2	0,1
30–34	6,1	13,4	38,6	83,3	71,9	52,7	9,7	14,0	8,4	0,9	0,7	0,3
35–39	4,3	6,8	20,3	82,0	74,6	62,7	12,1	17,3	16,3	1,6	1,3	0,8
40–44	3,6	4,7	10,1	80,2	74,9	64,0	13,3	18,1	24,2	2,9	2,4	1,7
45–49	3,2	3,7	6,3	78,5	74,1	64,5	13,1	18,1	26,3	5,2	4,1	3,0
50–54	2,9	3,2	4,6	76,3	73,1	66,5	11,0	16,5	23,6	9,8	7,2	5,3
55–59	2,6	2,9	3,7	70,8	70,2	66,5	9,4	14,3	20,7	17,2	12,6	9,2
60–64	2,8	2,6	3,1	60,9	64,2	63,8	8,5	11,1	17,6	27,8	22,1	15,6
65–69	3,4	2,3	2,7	47,5	54,0	57,4	7,6	9,1	14,5	41,5	34,6	25,4
70–74	3,7	2,4	2,4	33,4	40,2	46,7	6,3	8,1	10,9	56,6	49,3	40,0
75–79	4,1	3,0	2,1	19,4	25,4	33,0	4,8	7,2	8,7	71,7	64,4	56,2
80+	5,2	3,5	2,5	8,9	10,5	13,6	3,3	5,3	7,0	82,6	80,7	76,9

Zlepšující se úmrtnostní podmínky přispěly k rostoucímu podílu osob ženatých a vdaných ve vyšším věku, zatímco podíl ovdovělých klesá. Převaha ženatých mužů nad počtem neženatých mužů byla i v roce 2012 zřejmá ve všech věkových skupinách, u žen převažovaly vdané ženy ve věkových skupinách až do věku 70

let. Ve věku 70–74 let byl podíl vdaných stále ještě vyšší než podíl ovdovělých, ale už nepředstavoval nadpoloviční většinu. A mezi ženami staršími 75 let již byla většina ovdovělá. Zastoupení rozvedených bylo mezi muži nejvyšší ve věku 45–59 let, kdy byl rozvedený zhruba každý pátý muž. Mezi ženami bylo nejvíce rozvedených ve věku 40–54 let, kde to byla zhruba každá čtvrtá žena. Se zvyšujícím se věkem se zastoupení rozvedených osob v dané věkové skupině snižovalo.

Obr. 1.3 Podíl obyvatel podle rodinného stavu ve vybrané věkové skupině, 1992–2012 (k 31.12.)

